

Вивчення досліджень, присвячених проблемам виховання у XVI–XVIII ст., свідчать про те, що в Україні цього періоду активно розвивалась педагогічна думка, спрямована на поєднання гуманістичних засад античності, епохи Відродження, західних традицій виховання та морально-християнських цінностей слов'ян. Упродовж століть невід'ємною рисою національного виховання було прагнення до духовності, високої моралі, душевної чистоти та краси. Вітчизняний діяч освіти XVIII ст. І. Бецький підкреслював, що “мистецтво довело: освічений науками розум ще не створює доброго громадянина” [3, с. 119]. Втіленням християнської моралі в українській духовній культурі і виховній системі XVIII ст., як і раніше, залишалась “філософія серця”, незважаючи на новий напрям – “філософію розуму”.

Висновки. Архівні документи, мемуарні, мистецтвознавчі, педагогічні джерела свідчать, що навчально-виховний процес у закладах кінця XVIII ст. був спрямований на суто практичну організацію різних видів естетичної діяльності учнів. Дослідження підтверджують, що теоретичного обґрунтування проблеми естетичного й морального виховання у визначений період не мали. Теоретичні ідеї та концепції з'являються у вітчизняній педагогічній думці лише на початку XIX ст.

Таким чином, дослідження проблеми діалектичної єдності морального та естетичного виховання дає змогу визначити історичні умови становлення, особливості подальшого розвитку теорії й практики морально-естетичного виховання в історії педагогічної думки України, накреслити можливості застосування позитивних здобутків попередніх епох у сучасній системі освіти та виховання молоді.

Література

1. Каневська О. Виховання особистості на засадах морально-християнських цінностей в Україні (XVI – перш. пол. XVIII ст.): автореф. дис. ...канд. пед. наук : 13.00.01. – Луганськ, 1997. – 27 с.
2. Карагодін В. Проблеми морального виховання у педагогічній думці IV–XI ст.: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Ів.-Франк., 1997. – 18 с.
3. Корнетов Г. История педагогики : учеб. пособ. / Г. Корнетов. – М., 2003. – 295 с.
4. Левківський М. Історія педагогіки : навч. посіб. / М. Левківський, О. Микитюк. – Х., 2002. – 240 с.
5. Братские школы Украины // Путь просвещения. – 1922. – № 2. – С. 6–8.
6. Тюльпа Т. Розвиток теорії і практики естетичного виховання школярів України (1917–1937 рр.): дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Т. Тюльпа. – Х., 2005. – 183 с.
7. Сірополко С. Історія освіти України / С. Сірополко; підг. Ю. Вільчинський. – Л., 2001. – 664 с.
8. Чернов Ю. Братські школи України XVI–XVII ст. як унікальне явище народної творчості в системній організації педагогічного процесу / Ю. Чернов // Шлях освіти. – 2001. – № 3. – С. 41–43.

БІЛОСТОЦЬКА О.В.

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТУ З РЕАЛІЗАЦІЇ ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Науково-дослідна робота майбутніх учителів є підґрунтям підготовки висококваліфікованого фахівця, важелем формування його особистості, необхідною умовою зростання творчого потенціалу майбутнього педагога-дослідника.

Загальні питання науково-педагогічного дослідження розглядали у своїх працях Ю. Бабанський, В. Давидов, А. Донцов, В. Журавльов, В. Загвязинський, І. Зимня, Л. Кайдалова, Т. Кожухова, Н. Кузьміна, П. Образцов, О. Рудницька,

Ю. Туранов, В. Уруський. Проблеми організації науково-дослідної роботи висвітлено в дослідженнях Н. Давидюк, В. Голобородько, В. Гнедашова, М. Дудорової, А. Сологуб, Р. Хрустальнової. Готовність учителя до науково-дослідної роботи дослідили Г. Арчажникова, В. Борисов, З. Ісаєва, Л. Коржова, А. Лушніков, М. Севастюк. Проте виховні можливості науково-дослідної роботи в сучасній педагогічній думці висвітлено недостатньо, що зумовило *мету статті* – проаналізувати результати застосування умов реалізації виховного потенціалу науково-дослідної роботи студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Мета експериментальної частини дослідження полягала в обґрунтуванні та апробації умов реалізації виховного потенціалу науково-дослідної роботи майбутніх учителів.

У ході педагогічного експерименту було поставлено такі завдання: виявлення основних напрямів реалізації виховного потенціалу науково-дослідної роботи у вищих педагогічних навчальних закладах; відбір найбільш ефективних форм і методів науково-дослідної роботи майбутніх учителів щодо реалізації її виховного потенціалу, аналіз динаміки реалізації виховного потенціалу наукової роботи; уточнення критеріїв та рівнів готовності майбутніх учителів до науково-дослідної роботи. Педагогічний експеримент проведено на базі факультету дошкільної освіти та музичного виховання Харківського гуманітарно-педагогічного інституту. В експерименті взяли участь 17 викладачів, які реалізовували обґрунтовані автором педагогічні умови реалізації виховного потенціалу науково-дослідницької роботи; 99 студентів чотирьох експериментальних груп. Експеримент тривав п'ять років.

На констатувальному етапі експериментальним дослідженням було охоплено 783 студенти і 79 викладачів чотирьох факультетів Харківського гуманітарно-педагогічного інституту.

Для проведення формувального етапу експерименту було вибрано чотири групи факультету дошкільної освіти та музичного виховання Харківського гуманітарно-педагогічного інституту: 21м група (на базі дев'яти класів за напрямом “Музичне виховання” із спеціалізацією “Учитель музики та музичний керівник у дошкільному навчальному закладі” – 24 особи); 21д група (на базі дев'яти класів за напрямом “Дошкільне виховання” із спеціалізацією “Вихователь дошкільного навчального закладу” – 25 осіб); 211д група (на базі одинадцяти класів за напрямом “Музичне виховання” із спеціалізацією “Учитель музики та художньої культури” – 25 осіб); 211м група (на базі одинадцяти класів за напрямом “Дошкільне виховання” із спеціалізацією “Вихователь дошкільного навчального закладу” – 25 осіб).

У роботі зі студентами факультету дошкільної освіти та музичного виховання експериментальні матеріали пройшли апробацію на лекційних, практичних, лабораторних і семінарських заняттях з педагогіки; елементарної теорії музики; методики музичного виховання; української народної музичної творчості, історії зарубіжної та української музики; під час проходження педагогічної практики у дошкільному навчальному закладі та початковій школі.

Констатувальний етап експерименту передбачав з'ясування об'єктивної характеристики стану проблеми; характеру ставлення студентів і викладачів вищих навчальних закладів до науково-дослідної роботи, до її місця в педагогічній діяльності; обсягу знань та вмінь студентів з питань організації та проведення наукового пошуку; рівня готовності майбутніх учителів до науково-дослідної роботи; виховних можливостей науково-дослідницької роботи. Результати констатувального етапу експерименту показали, що студенти I–IV курсів мають досить низький рі-

вень готовності до науково-дослідної роботи. Так, лише 19,2% студентів мали теоретичну підготовку до науково-дослідної роботи, до практичного використання наукового пошуку на початку експерименту здатні були тільки 6,1% опитаних студентів. Позитивна мотивація виявилася сформованою лише у 12,1% респондентів.

Таким чином, формувальний етап експерименту передбачав апробацію умов реалізації виховного потенціалу науково-дослідної роботи майбутніх учителів, а саме: готовність студентів до науково-дослідної роботи, поєднання різних форм організації науково-дослідної роботи майбутніх учителів, стимулювання науково-дослідної роботи студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

З метою покращення поінформованості та поглиблення знань майбутніх учителів у групах Е1 інститут (25 осіб) та Е2 коледж (25 осіб) до змісту навчальних дисциплін було включено додаткову теоретичну інформацію стосовно науково-дослідної роботи та її виховних можливостей зокрема. В експериментальних групах Е3 інститут (25 осіб) та Е4 коледж (24 особи) для реалізації виховного потенціалу в процесі навчально-дослідної роботи було використано різні форми стимулювання науково-дослідної роботи, покликани заохочувати студентів до самостійного наукового пошуку. Аналіз отриманих результатів дав змогу виявити, що в групах Е1 та Е2 отримано позитивні зрушення в якості знань, а в групі Е3 та Е4 – формуванні вмінь. Це зумовило необхідність розробки спецкурсу “Основи науково-дослідної роботи”, технологія вивчення якого передбачала використання позитивних результатів експериментальних груп. Спецкурс було включено до варіативної частини навчального плану й апробовано в експериментальних групах Е2 (25 осіб) та Е4 (24 особи).

Змістом програми курсу стали такі теми: методологічні засади науково-дослідної роботи, категоріальний апарат наукового дослідження, його зміст та характеристика, компоненти та функції науково-дослідної роботи в галузі педагогіки, методи наукового пізнання, методика проведення психолого-педагогічного дослідження, форми організації науково-дослідної роботи, оформлення результатів наукової роботи, дослідницька культура та етика науковця, організація науково-дослідної роботи із школярами, керівництво науково-дослідною роботою в загальноосвітньому навчальному закладі, мотивація та стимулювання науково-дослідної роботи школярів, виховні можливості науково-дослідної роботи студентів та школярів. Крім лекційних, лабораторно-практичних і семінарських занять, проводили ділові ігри (“Я – дослідник”), рольові ігри (“Педагогічна рада”), тренінги, інтелектуальні тренажери, дебати, мозковий штурм, роботу в творчих та ініціативних групах, що дало змогу значно підвищити рівень мотивації до науково-педагогічного дослідження, рівень методологічної культури; сформувати ґрунтовну систему дослідницьких знань, вмінь та дослідницьких, морально-вольових і професійних якостей особистості.

При реалізації умов нами використовувались різноманітні форми навчально-дослідницької роботи, яка включається в навчальний процес, входить до календарно-тематичних та навчальних планів, навчальних програм і науково-дослідної роботи, яка виконується в позанавчальний час, а також науково-організаційні заходи.

Серед форм організації науково-дослідної роботи студентів, включеної в навчально-виховний процес, ми використовували проблемні лекції, виступи студентів з науковими повідомленнями на семінарських заняттях, виконання індивідуального навчально-дослідного завдання, виконання лабораторних, практичних та самостійних завдань, контрольних робіт, які містять елементи наукового дослідження, написання

наукових рефератів, виконання завдань дослідницького характеру в період проходження педагогічної практики, вивчення теоретичних основ методики, постановки, організації й виконання наукових досліджень, планування та організації наукового експерименту, обробки наукових даних з курсу “Основи науково-дослідницької роботи”, рольові та ділові ігри, тренінги; розробку методичних матеріалів з використанням дослідницьких методів; підготовку та захист курсових і дипломних робіт.

Так, організація евристичних та пошукових семінарів, семінарів – круглих столів, які давали можливість студентам створювати власний навчальний продукт (ідеї, поняття, методи, теореми, способи діяльності) зацікавили майбутніх учителів, дали змогу не тільки більш ретельно та глибоко вивчити навчальний матеріал, а й сприяли вихованню свідомого ставлення до науково-дослідної роботи, етики наукового дослідження. Так, наприклад, при вивченні теми “Використання нетрадиційних методик музичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах” майбутні вчителі музики не тільки з’ясували характерні особливості систем З. Кодая, К. Орфа, М. Лентовича, Н. Єлагіної, а й знайшли можливості застосування елементів різних методик в умовах школи.

Використання проблемних лекцій з курсу педагогіки дало змогу не тільки значно підвищити рівень психолого-педагогічних і дослідницьких знань, а й вплинуло на прагнення студентів за власною ініціативою брати участь у позааудиторній науково-дослідній роботі, на формування творчо-пошукової позиції та підвищило рівень внутрішнього прагнення до постійного оновлення та збагачення знань. Так, студенти експериментальної групи Е3 визначили можливості застосування технологій С. Френе, М. Монтессорі, Р. Штайнера у практиці початкової школи та дошкільного навчального закладу, що відображено у виступах на науково-практичній конференції “Освіта і розвиток наукової думки 2008”, а також в опублікованих тезах доповідей.

Ефективною формою реалізації виховних можливостей науково-дослідної роботи студентів в умовах кредитно-модульної технології навчання виявилось індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ), яке спрямоване на позааудиторну теоретичну (практичну) самостійну роботу студента з навчального курсу; виконується на основі знань, умінь і навичок, набутих у процесі аудиторних занять; охоплює декілька тем навчального курсу; завершується разом із складанням підсумкового іспиту (заліку) з курсу. Орієнтовна структура ІНДЗ: вступ, в якому зазначається тема, мета й завдання роботи, її основні положення; теоретичне обґрунтування, що включає виклад базових положень, принципів; методи; основні результати та їх обговорення; висновки; список використаної літератури. Так, студенти експериментальних груп досліджували жанрові особливості пісень календарно-обрядового циклу Слобожанщини; визначали ефективність методів збирання та обробки фольклору.

Виконання студентами курсової роботи, яка, на думку сучасних педагогів, є одним з видів індивідуальних завдань навчально-дослідницького, творчого характеру, який має на меті не тільки поглиблення, узагальнення та закріплення знань, а й застосування їх при вирішенні конкретного фахового завдання та вироблення вміння самостійно працювати з навчальною й науковою літературою, електронно-обчислювальною технікою, використовуючи сучасні інформаційні засоби та технології [1, с. 319–320; 4, с. 207] з курсу “Методика музичного виховання у дошкільному навчальному закладі” допомогло сформулювати творче педагогічне мислення, педагогічний такт, підвищити рівень ініціативності, креативності, бажання і вміння відстоювати власний аргументований погляд на проблему, підвищити професійну спрямованість студентів, особливо груп Е1 та Е4.

Застосування програми поетапного включення студентів у науково-дослідну роботу під час проходження педагогічної практики (“Помічник вихователя та музичного керівника у дошкільному навчальному закладі”, “Пробні заняття з музики”, “Організатор позааудиторної виховної роботи у дошкільному навчальному закладі” та переддипломної практики зі спеціалізації) виявило значні виховні можливості наукового дослідження, а саме: у студентів з’явилося прагнення до самостійного опанування знаннями, захоплення роботою, усталені моральні установки та переконання, активність, систематичність, цілеспрямованість.

Серед форм організації позааудиторної науково-дослідної роботи студентів найбільш доцільною виявилася участь студентів у студентському науковому товаристві, яке створено на базі факультету дошкільної освіти та музичного виховання; участь студентів експериментальних груп у конкурсі педагогічної майстерності (Е3 та Е4) та олімпіаді з історії музики (Е1 та Е2), а також керівництво науковим гуртком школярів на базі педагогічної практики. Наведені форми організації науково-дослідної роботи суттєво вплинули на формування ціннісних орієнтацій; особистісних мотивів, дослідницького стилю мислення, прагнення до самовдосконалення, професійного інтересу, здатності до рефлексії тощо.

На нашу думку, серед форм представлення результатів студентської дослідної роботи найбільш важливими є: доповіді та повідомлення на науково-практичних конференціях, круглих столах та публікація тез доповідей і наукових статей. Так, результати студентського дослідження опубліковано у збірниках наукових праць, у тому числі у фахових.

На контрольному етапі експерименту проведено аналіз і порівняння отриманих у ході експерименту результатів.

Науково-дослідна робота вплинула на формування особистості майбутнього вчителя. Результати експериментальної роботи з упровадження педагогічних умов реалізації виховного процесу позначилися на якості й ефективності професійної підготовки студентів.

Протягом експериментального дослідження було визначено, наскільки впливає реалізація виховних можливостей на формування визначених нами критеріїв.

Наведемо зведену таблицю динаміки реалізації виховного потенціалу наукового дослідження майбутніх учителів щодо визначених критеріїв.

Таблиця

Порівняльна характеристика рівнів реалізації виховного потенціалу науково-дослідної роботи до й після експерименту

Критерії	Рівні					
	високий		середній		низький	
	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.
Система знань та вмінь	6,8	48,8	10,4	41,8	82,8	11,4
Ставлення до науково-дослідної роботи	7,2	43,1	13,4	38,8	79,4	19,1
Дослідницькі якості	4,1	38,8	12,0	48,6	83,9	12,6
Морально-вольові якості	6,0	41,4	11,9	37,2	82,1	21,4
Професійні якості	3,4	42,7	9,9	39,2	86,7	18,2
У середньому	5,5	41,5	11,5	42,4	83,0	16,1

Отже, як видно з таблиці, показники вищого рівня зросли в середньому на 36%, середнього – на 31%, кількість респондентів, що перебувають на низькому

рівні, знизилась на 67%. Особливо низькими виявились такі показники, як професійні та дослідницькі якості особистості майбутнього учителя.

Висновки. Отже, аналіз отриманих результатів засвідчив позитивну динаміку реалізації виховного потенціалу науково-дослідної роботи студентів вищих педагогічних навчальних закладів за дотримання таких умов: готовність студентів до науково-дослідної роботи; поєднання різних форм організації науково-дослідною роботою майбутніх учителів; стимулювання науково-дослідної роботи студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів зазначеної проблеми. Подальшого розвитку потребують питання підготовки викладачів до реалізації виховних можливостей педагогічного дослідження.

Література

1. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. / авт. кол. М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук та ін. ; за ред. В.Г. Кременя. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
2. Маркова А.К. Формирование мотивации учения / А.К. Маркова, Т.А. Матис, А.Б. Орлов. – М. : Просвещение, 1990. – 192 с.
3. Троцько Г.В. Професійно-педагогічна підготовка студентів до виховної роботи в школі / Г.В. Троцько. – Х. : ХДПУ, 1995. – 241 с.
4. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник для вузів / В.М. Шейко, Н.М. Кушнарєнко. – Х. : ХДАК, 1998. – 288 с.

БЛУДОВА Ю.О.

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ “ПОЧАТКОВЕ НАВЧАННЯ” ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Серед величезної кількості професій учительська посідає особливе місце. Вона – початок усіх професій. Змінюються умови навчання й виховання, але незмінним залишається призначення вчителя – навчити дитину бути людиною громадянського суспільства.

Аналіз ситуації й вивчення потреб ринку праці у фахівцях з педагогічною освітою показали необхідність формування педагога нового типу: дослідника, проєктувальника, розроблювача нових технологій освіти й виховання [9]. Вирішення цього стратегічного завдання потребує організації підготовки майбутнього педагога до інноваційної діяльності в умовах системи вищої педагогічної освіти як найбільш важливого щабля, що, як і раніше, готує вагому частку кадрів для освітньої сфери й забезпечує подальше здобуття фахівцем професійних знань на більш високому рівні, сприяючи його професійному становленню й формуванню інноваційного потенціалу [4].

Актуальність нашого дослідження визначається потребами педагогічної науки й практики в пошуку шляхів удосконалення підготовки педагогічних кадрів у системі педагогічної освіти, адекватної новим соціально-економічним умовам розвитку нашої країни [7]. Особливої актуальності набуває проблема формування готовності майбутнього педагога до інноваційної діяльності в системі вищої педагогічної освіти [3].

Суспільство ставить перед сучасною вищою школою завдання сформувати всебічно розвинену особистість, яка має задовольнити потреби суспільства. Згідно із Законом України “Про Освіту”, метою освіти є “всебічний розвиток особистості як найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здіб-